

Kap. VIII.

Gatans ryktbarheter.

Seseman. — Nils von Rosenstein. — Död-doktorn. — Bakelse-Jeanna. — John Hall. — Getgubben på Adolf Fredriks torg. — Vackra dalkullan. — Apotekar Ris. — Mallén och gångposten. — Professorn i aflagande. — Gustaf Djörn.

Det kan tyckas, såsom vore det i en stor stad, med dennes många olika och ständigt växlande företeelser, ganska svårt att väcka uppmärksamhet, och likväl är det kanske blott i stora städer som man finner hvad man kallar *gatans ryktbarheter*, personer som af en eller annan orsak gjort uppseende, äro kända af hela staden och för främlingar visas som märkvärdigheter. Vanligtvis är det yttre, från den stora mängden skiljaktiga egenskaper som ådraga dem uppmärksamhet, ofta sådana som väcka löje, stundom, men visst icke så många gånger, af motsatt slag, som framkallar beundran.

Så är förhållandet öfverallt, och så har det varit sedan gamla tider. Men gatans ryktbarheter hafva vanligtvis en ganska kort tillvaro i folkets hågkomst, och om äfven ett och annat namn ännu tränger sig fram från aflägsnare tidevarf, är det omgifvet af så mycket mörker, att man i våra dagar ej kan göra sig någon rätt föreställning om sjelfva personligheten. Det är först under de senast förflutna hundra åren som man kan framleta några klarare minnen om dem som på Stockholms gator vunnit rykte. Vi påminna här om några af dem. Åt alla kunna vi ej lemna plats i dessa blad. Någon rangordning iakttaga vi icke. Ett par af dem vi här framställa eger en vida betydelsefullare ryktbarhet på ett helt annat område, men jämte denna var det deras yttre uppträdande, och detta kanske i främsta rummet, som gjorde dem kända af Stockholms allmänhet. Vi hafva för öfrigt sökt inskränka antalet och hafva äfven i det föregående redan omnämnt några som onekligen hörde till ryktbarheter af samma slag, såsom blinda Collingen, blinda

Kalle, Häusermann, m. fl., men hvilka hade till *yrke* att roa allmänheten och därför borde upptagas på de kapitel, som vi redan avslutat.

* * *

Hans Jakob Seseman (fig. 97), »Aritmetices magistern» och apolo-
gisten i Vadstena, vann sin största ära och sin odödlighet genom
de galna poem han lät trycka och på Stockholms gator sjelf sprang
omkring och sålde. Hans odö-
lighet stod honom dock bil-
ligare än Bager och Bjugg, ty
han är icke rolig i sin dår-
skap, och att den stränge Ham-
marsköld tog honom in i Sven-
ska Litteratur-historien står
som ett under. Bland hans
minst odrägliga poem är föl-
jande:

Fig. 97. Hans Jakob Seseman.
Handteckning i K. Bibl.

Täcka L... , Caramell, är Brunell,
Mycket Snäll,
Utan Lön; För Sit Kön, Är Hon Skön,
Något Grön.
Stor Optant, Mycket Brandt, På Sin
Kant, Så Brillant,
Och Galant, Ja Chermant, Til Present,
Åt Sergeant, o. s. v.

ehuruval de karakteristiska siff-
rorna här saknas, hvilka i ty-
pografien eljest göra ett gan-

ska lifligt intryck, såsom i brudskriften till löjtnant von Wallvijk, 1788.

1. Jag önskar Mamsell lycka, I Giftermålet Sit
2. Fast Hon mig månd förtycka, Det war så Ödet mit.
3. Jag önskar Mamsell Lycka, För Sinom Rika Man,
4. Fast hon mig månd förtycka, Jag icke war så gran, o. s. v.

der siffrorna onekligen äro det roligaste.

Seseman hade en god vän i Elis Schröderheim hvilken lär ha
hjelpt honom i hans små omständigheter. Denne roade sig äfven
med att skriva vers till Sesemans bröllop, då han sammanvigdes
med mademoiselle Helena Susanna Comstedt, och ur hvilka vi an-
föra vers 27 och följande:

27. Ja! muntre Hon Dit lif i Dina raska år
28. Och luske Hännens hand Din ålders gråa hår.
29. Nu ifrån alla bråk Er Himmelen beware

30. Och Qvatour Species uti Dit Hus Förklare
31. Hur styrkan af Din Konst ej blott är Theorie,
32. Men gråla aldrig där med Regula de Tri.
33. Til alt hwad du begär, må nöjen lika swara,
34. Som rimslut, dem du wet, så sällsynt sammanpara.
35. Ja! allt hwad lyckligt är och alt hwad önskas kan
36. I werlden, glädja må Hans Jacob Seseman.

Seseman var född 1751; blef student 1774; collega i Vadstena 1791, tjänstefri 1805. Dog 1819 och ligger begrafven i Clara kyrkogård.

* * *

Nils von Rosenstein (fig. 98). Att Nils von Rosenstein, gustavianen, var född 1752, inträdde i Konungens kansli vid 19 års ålder, att han blef ambassadsekreterare i Paris, kanslisekreterare för Upsala universitet, sekreterare i Svenska akademien, statssekreterare och informator för Gustaf Adolf, det allt är saker som de många stockholmare, hvilka glädde sig åt den förtjente mannens löjeväckande yttre, icke höllo reda på. Folket hade anlagt sin synpunkt, och från den sågo de en koloss, åt hvilken de under sina gatuvandringar skrattade. För att icke vara ensidiga, meddela vi tvenne utlåtanden: det ena af en man som såg längre än till tingens yta, och det andra af en som mera hade sinne för det som synes.

Fig. 98. Nils von Rosenstein.
Efter handteckning af Sergel.

»En ärans man, i ordets fulla mening», skrifver Böttiger i sitt minnestal 1876, »hade han tagit till valspråk *servare modum*, och hela hans personlighet var ett uttryck af detta lyckliga jemmått. Endast i hans oformliga kropp låg ett öfvermått, men i ingen af hans själsyttringar och egenskaper fans en öfverdrift. — — Med sitt jemna, godlynta väsen, sitt jovialiska sinne och qvicka skämt, sin upprymda munterhet, sina underhållande och innehållsrika samtal, kunde han ej annat än vara en eftersökt och firad gäst i de bästa kretsar, och — ungarl som han

var — fick han en vana att, efter arbetets oafkortade timmar söka uppfriksning och hvila i ett gladt sällskapslif. Han njöt derunder af bordets nöjen med ett välbehag, som kunde hafva en förklaring i hans jettevulna kropps behof af stark näring. Man hade lagt märke till, att han åt med ett slags andakt, ett tack till alla goda gåfvors gifvare, och vanligen var tyst, tills han fått sitt första lystmäte tillfredsstäldt. Men då började också glädjen att stiga, infallen att flyga, orden att flöda. Ehuru detta goddagslif aldrig tilläts att göra någon inkräkning på hans noga utmätta arbetstid, måste det dock, fortsatt år från år, i längden menligt inverka på hans helse. Det ökade kroppens fetma och orörlighet, men minskade dess krafter och lade grunden till den andliga försoffning som beklagligen föregick hans slut.»

Och om detta hans slut fortfar skalden-biografen:

»Man tyckte att han gick igen. Det var hans vålnad som satt till bords, det var hans vålnad, som åt och drack. Det gick icke bättre på Stockholms gator. Hans digra gestalt, när den, uppuren eller bevakad af en gammal trotjenare, dagligen skred fram öfver Norrbro med stapplande steg, med pustande andedrag, var en för stor ruin att icke falla i ögonen på en hufvudstads yra befolkning och gifva ämnen åt lättlingars gyckel.»

J. M. Rosén skildrar i sina, 1877 utgifna lefnadsminnen ett besök hos sin onkel på följande ganska karakteristiska sätt, hvilken målning må komplettera den förra.

»Det hade blifvit oss sagdt, att vi ej skulle gå till honom allt för tidigt på morgonen, för att ej träffa honom på sängen, hvarefter vi rättade oss och stälde vår tid derefter, så att vi inträffade hos honom klockan något efter 11. Men äfven detta var för tidigt, ty landshöfdingen var ännu ej uppstånden, efter hvad en gammal fru sade, som kom att öppna för oss, dock kunde vi stiga in. Rullgardinen var ännu nere i sängkammaren, hvarför det första var att rulla upp den, hvarefter vi kunde se oss omkring i det i sig sjelft något mörka rummet. (Utsigten var, om jag rätt påminner mig, åt en gränd). Af den, uppvaktningen gällde, sågo vi ej mer än nacken — eljest ett stort berg med täcke öfver —, ty han låg vänd åt väggen (som var alldeles fullspottad) och Hammarberg* var icke tillstädes, så att kolossen i sängen kunde ej vända sig om, utan låg som han låg, hvilket dock icke hindrade honom att ingå i konversation med oss, så till vida att vi kunde redogöra för, på hvad grund, nemligen slägtskapens, vi tagit oss friheten göra honom vår uppvaktning, hvilket

* Rosensteins gamle betjent, för Stockholms allmänhet lika mycket känd som hans husbonde.

han ock syntes uppfatta, men icke så lätt hvad det var vi hade att skriftligen lemna honom, ty när vi kommo på det kapitlet, sade han endast: »Jaså, det är en disputation», och bad oss läsa upp vår disputation, och ehuru vi förnyade gånger sade: »det är ingen disputation, vördade onkel, det är ett bref», vidblef han dock sitt: »Jag förstår väl det; det är en disputation! Läs upp er disputation,* gossar!» (allt vänd inåt väggen), och då vi funno det ej vidare löna mödan att disputera om disputationen, beslöto vi oss för att läsa upp brevet, hvilket han åhörde med uppmärksamhet, talade icke vidare om någon disputation, utan gjorde några frågor om familjförhållanden och slutade med att säga: »Gif mig en kyss gossar!» Ja, det måste naturligtvis efterkommas, men huru skulle det gå till? Det gick också så godt det kunde, genom att klättra upp öfver det stora berget — han låg der som en på land kastad hvalfisk — och applicera en kyss på den vördade onkelns kind, hvarefter audiensen var slut.»

* * *

Död-doktorn (fig. 99). Assessor Christofer Carlander var inför världen en besynnerlig människa med alla de yttre egenheter som kunde ådraga honom en allmän, om ock icke vinnande uppmärksamhet. I sjelfva verket var han en ovanlig personlighet, ty han besatt en stor människokärlek, älskade dygd och hatade flärd, egde ofantliga kunskaper och ett genomträngande förstånd som ofta leddes af en obestridlig

Fig. 99. Christopher Carlander. (Död-doktorn).
Efter handteckn. af Krafft, Nat. Mus.

genialitet. En del af dessa egenskaper hade han vunnit i den hårda nödens skola, han i sin ungdom fått genomgå, en skola så bittert hård, att han ofta var i förtviflan, såsom till exempel den gång han skref till en vän: »Det är ett förskräckligt tillstånd, då en förnuftig människa är bragt dertill, att skatta den tiden lyckligast, då hon sofver, då hon är utan sitt plågende förnufts bruk!»

Men det blef bättre tider, och han kom ut i världen. Han for som skeppsläkare till S:t Barthélemy, blef adjunkt på Barnbördshuset i Stockholm; derpå »gick han till fot öfver Ålands haf» för att bli fältmedikus i Finland; återvände till Barnbördshuset, höll föreläsningar i

* Rosenstein var van att få sig akademiska disputationer tillagnade.

Målarakademien; bildade jemte andra Svenska Läkare-societeten i Göteborg; blef stadsläkare i nämde stad; slutade som assessor i Sundhetskollegium och »slog sig i ro» i Stockholm, der han dock ständigt tillkallades till konsultation i svårare fall, hvarför han erhöll sitt binamn af befolkningen som väl kände hans yttre och aldrig kunde se honom utan en viss rysning.

»En liten mager gubbe med stråft, nästan jernhårdt ansigte, svart frack, stöfvelkrågarna uppdragna öfver pantalongerna samt en guldkeyck i handen» så skildras han af Blanche i »Hyrkusens berättelser», der han uppträder på ett temligen brutalt sätt i en familj. Denna sida, hans barska sätt har alltid framhållits såsom det mest framstående draget i hans karakter, och framträder i den mängd kända anekdoter som ännu lefva om honom. Men om hans godhet och tysta välgörenhet mot fattiga har man mindre att berätta; dock minnet har bevarat det. En förtrogen vän till Carlander hade sett i hans räkenskaper en rubrik: apoteksräkning, som upptog ända till 30 rdr banko i månaden. Det var under denna rubrik Carlander dolde sin välgörenhet. *Bene latere* var hans valspråk. Och det höll han vid. Då han donerade till de fattiga i Yllestad, hans födelsebygd, skulle donationen kallas »Rydellska legatet».

Han var äfven en from man och ödmjuk inför försynen, som så underligt hade hulpit honom. Clara kyrka var hans församlingskyrka, och den besökte han regelbundet. Man berättar såsom exempel på hans rättrohet, att han för sin del ändrat predikstolpsalmens strof

»Och då jag lefvat, som jag bort,
För mig Du öppnar himlens port»

till

Och fast jag lefvat som en l . . . ,
Du för mig öppnar himlens port,

emedan han icke kunde erkänna, att någon lefvat som han bort.

Efter Carlanders död fans följande föreskrift, hvilken i högre grad än alla anekdoter, gjorda eller sanna, skildra hans sinnelag och karakter:

»Då jag af guds nåd kommit hem i fadershuset låter man aset ligga i sängen ett dygn, tills det blifvit väl stelnadt, derpå lägges det utan all förberedelse i kistan med de lakan i sängen äro, det ena under och det andra öfver. Kistan skall vara svart utan alla prydnader, utom en plåt vid hufvudet, hvarpå står: »Christofer Carlander, f. d. Assessor i K. Sundhets-Collegium, född d. 30:de Julii 1759, död d.» samt en plåt vid fötterna, hvarpå tecknas: »Jag åstundar skiljas hädan och vara när Christo, hvilket också mycket

bättre vore. Phil. 1: 23», och derunder, »Psalmboken N:o 480». Inga lakan för fensterna, ingen ringning, men klockor och ringerskor betalas som vanligt. Begrafningen sker också utan ringning; 6 à 8 vaktmästare, som betalas hederligt, bära kistan till likhuset, der jordfästningen sker efter handboken och utan allt vidare prat. Det förstås, att pastor får sin vederbörliga likstod och honorarium för jordfästningen så godt huset förmår. Procession behöfves ej, utan brorsonen och 3 à 4 personer till prestens sällskap. — Slutligen föresät till sitt hvilorum, und damit basta!»

Carlander dog den 8 Maj 1848 i en ålder af 89 år.

* * *

Bakelse-Jeanna (fig. 100). Det fins en bakelsegumma hvars namn gått till efterverlden och blivit odödligt genom ett kopparstick, en komedi och en visa. Det är öfver hundra år sedan hon lefde och stretade på Stockholms gator under öknamnet Bakelse-Jeanna. Framför Hallmans komedi »Donnerpamp» (1782) sitter hennes bild stucken i koppar. Inuti texten förekommer hon blott i en enda scen (i Intermeden), representerande både sig sjelf såsom »bakelsebest» och såsom medlem af den »Nya Secten» — den tidens läsare. Scenen är ganska karakteristisk och förtjenar såsom tidsbild sin plats, helst den är fristående.

Fig. 100. Bakelse-Jeanna.
Efter kopparstick af Ruckman.

Auscultanten Ballett och fält-skären Pillerkopp äro inne, då

Bakelse-Jeanna (kommer fram). Ska' dä vara färska bakelser, Spanska tortor och pepparkakor, mina sköna herrar? — *Ballett*. Si Jeanna . . . god dag Jeanna lilla. (Han springer till och låtsar som han ville kyssa henne.) — *Jeanna*. Tvy, tvy, tvy, gå bort ogudaktiga menniska, som intet tänker på annat än verldsliga galenskaper och vällust; tvy, tvy, tvy, skulle jag smitta mina läppar på hin håles afföda. — *Ballett*. Jeanna, jag tror du är en medlem af nya secten. — *Jeanna*. Ja rätt, nya secten ja, dä är en skön sect, de köpa många bakelser af mej de; Sectern skulle gå i deras predikningar, så blef han omvänder en gång. Om secter Capriol hade gått dit, så hade han inte behöft rymma. — *Ballett*. Kände du secter Capriol, Jeanna lilla? — *Jeanna*. Ja, nog kände jag den; när han först blef Skulttant så köpte han hvar dag bakelse, som Skulttanterne plä göra, men så blef han bekant med herr Farao och hans syster Tippa, och så såg

jag honom aldrig mer i Kolleije, der jag gick och sålde. — *Ballett*. Men säg mig allvarsamt, Jeanna, är du med i nya secten? — *Jeanna*. Ja visst är ja så, och om jag ville, så fick jag nog predika der, men jag säljer bara bakelser under predikan att knapprå på. — *Ballett*. Kära Jeanna, om du vill hålla här en liten predikan, så ger jag dig två skilling. — *Jeanna*. Ja, ge mej då, så ska jag predika. (*Ballett* ger henne, Jeanna börjar att kröka sig, ruska på kroppen och darra.) — *Ballett*. Hvad fattas dig, Jeanna, är du rasande? — *Jeanna*. Tyst ogudaktiga tunga, och förhindra icke andan, som faller på mig. Och jag skall predika för dig om den kloka Sibilla, som låg med sin heliga gåsfoot mellan klipporna i ödemarken och propheterade och sade: den tiden skall komma då så många näsvisa Skulltanter uppressa sig bland folket som gräshoppor på jordene, och de skola kringsvärma på alla ställen och skicka sig underliga, och ingen skall veta om de duga att gömma eller kasta bort, de skola stassa i kostliga kläder, som de icke kunna förtjena och förstöra sina föräldrars penningar, de skola se ut som uftar i hufvudet, de skola hvissla hvar de gå, tralla, hoppa som unga stutar, brösta sig och begrina folk. Den tiden skall komma, säger Sibilla, att ifrån morgonen allt intill sena aftonen skola de skala från caffehus till caffehus och se beställsamma ut, men om de någon gång arbeta, så blir dermed sällan bevändt, snubbor och skrapor blir deras lön. — *Ballett*. Tyst, tyst nu Jeanna, jag hör du har goda gåfvor. — *Jeanna*. Nej, jag skall förkunna dig ännu mer, du syndapalt, på Sibillas vägnar, så ropar hon vidare: I gossar, I unge Skulltanter! löpen icke som råbockar, ty då skolen I förskingras, den ena hit och den andra dit, och få af eder skola beståndande vardas. (*Ballett* springer till och håller henne för munnen; hon mumlar och skriker oredigt): Slotts-Cancellie, Gillstuga. (Han drar henne ut).

Med detta gyckel är dock icke Jeannas varande i verkligheten bevisad; man skulle snarare vara böjd att tro, det hon blott vore en teaterfigur, som genom en skådespelerskas framställning blifvit populär. Vi voro en längre tid af denna mening och sågo med saknad hoppet om att få införlitva Bakelse-Jeanna med galleriet af ryktbarheter från gatan felslaget, då en tillfällighet gaf full belysning och bekräftelse. Under det att detta arbete pågick, råkade vi nämligen få höra sjungas följande visa:

Känner du Bakelse-Jeana?

Ja, nog känner ja'na

Och har känt'na i många år!

Hon går på Stockholms gator,

Säljer pepparkakor,

Tar för stycket så mycket hon får.

Detta var dock spår af biografi.

Såsom biprodukt, och icke minst intressant, kom melodien: »Mowitz valdthornet proberar», hvilken »air» Bellman uppgifver sig hafva hemtat från: »Inte ha jag sagt, och inte ska jag säga», en grotesk bondvisa, sjungen ännu i dag. Men Bellman viste således icke hvad vi nu (med Atterbom) veta: att melodien ursprungligen är gamla

fackeldansen, som första gången spelades på Erik XIV:s kröning, sista gången på Carl XV:s*.

Emellertid återstod att utröna hennes borgerliga namn och härkomst.

Till det senare har en okänds anteckning på en papperslapp förhjelpt oss att gifva vid handen, det Bakelse-Jeanna var »en gammal namnkunnig månglerska född i Ålands härad och Åbo län år 1702, Finströms socken och Bergö by». Som dödsår uppgifves 1788; en uppgift derbredvid, att hon skulle »ligga i Catharina kyrka» för-

Fig. 101. Drottninggatan med bakelseståndet i hörnet af Svalbänken. Efter litografi af Tollin.

anledde ett sökande i församlingens likbok för nämnda år, der hon dock ej kunde återfinnas**.

* Att den äfven dansats dessemellan framgår af en strof ur Gustaf Johan Ehrensvärds Dagboksanteckningar, der han omnämner hoffröken Böhrens bröllop med öfverste von Stauden på Ulriksdal. »Efter måltiden skall den bekanta fackeldansen dansas. Den säges vara en gammal sed i Sverige, men förnyad af vår enkedrottning (Lovisa Ulrica) vid dess biläger 1744. Vid kungl. eller furstliga biläger dansar rådet fackeldansen i sina talarer, vid hofbröllopen endast hofcavaliererne, det förre spectaclet för ögat mycket roligare, än det senare. Man kan ej neka sig allt löje att se gamle män, som vilja styra Europas öden, med darrande knän och en drypande fackla hoppa några polsketakter och med all romersk gravitet dansa efter andras violer».

** Att hennes öknamn senare blifvit appellativt och ärfts af andra bakelsegummor synes framgå af uppgiften i Rietz ordbok: Bakelse-Schana för bakelseqvinna, — käring. Förf. beder jemföra sanskrit is chani=hustru, till hvad verkan det kan hafva.

I en senare tid upphörde flertalet af bakelsegummor att gå om kring, utan slogo de upp sina stånd hälist i eller invid gamla plank. Ett sådant bakelsestånd, på sin tid mycket berömdt, afbildas här (fig. 101). Det stod i hörnet af Svalbänken och Drottninggatan, der nu apoteket Nordstjernan har sitt ståtliga hus, midt emot f. ryska ministerhotellet.

* * *

John Hall var icke född stockholmare, men han vann såsom sådan sin största ryktbarhet och han utsåg Stockholms gator såsom förevisningplats för sitt slösande lefverne, sina sista lidanden, sitt forfall och snart sagdt sin död; därför

Fig. 102. John Hall. Efter handteckning af Sergel.

»Hören hvad jag nu berätta skall:
Om den rike arvingen till Erwich,
Om hans lyckas höjd och om hans
fall.»

John Halls fader var en skotte som slagit sig ner i Göteborg i slutet af förra århundradet och der blifvit millionär. John var ende sonen och uppfostrades i största öfverflöd. Fadren lär ofta skrytsamt yttrat, att hans son icke behöfde arbeta, ty han kunde icke bli fattig. Och John arbetade icke heller, utan slog sig redan i ungdomen på rike-mans syssel-

sättningar, naturvetenskap och konst. I naturvetenskapligt ändamål skulle han en gång resa till Köpenhamn, men måste i anseende till sjösjuka vända om, hvarefter han beslöt göra resan landvägen rundt om Bottniska viken; men först återvände han till sitt palats vid Sillgatan för att aflasta de stenar och snäckor han plockat vid Helsingborg och Torekow.* Af Desprez lärde han teckningskonsten, och man eger ännu i behåll etsningar och litografier af hans hand, de förra från hans stormakts tid, de senare från förfallets. I de rum herr John bebodde hade han sina samlingar huller om buller. »Der

* Vetenskapsakademien eger en bundt anteckningar i mineralogi af John Hall.

stodo dyrbara marmorbyster, der lågo Hoffbros, Hogarts, Åkerströms och Correggios taflor, der lågo sällsamheter, vapen och redskap från Australien, och der befunnos paradisfoglar i långa glascylindrar, och colibri på nålar, mellan Buffons praktverk, Frimurarekalendrar, Col-dinu- och Neptuni-Ordens band.» Här hvilade han nu en tid i den största osnygghet, utan att tvätta, raka eller kamma sig, tills han anträdde resan till Ryssland.

Omkring år 1800 dog fadren, och nu inträdde en ny period i Halls lif — han blef faktiskt rik man och på samma gång högfärdsgalen. Han utfärdade anvisningar på killekort och strödde pengar omkring sig. Man ville köpa hans affär, men han nekade envist, och derfor tog man den så småningom ifrån honom, tills han, snarare än man skulle kunnat tro, blef försatt i konkurs.

En af Halls ungdomsbekanta, som utgaf en stockholmstidning, begärde i sitt blad en subskription till hjälp för den bysatte John, och den människovänliga allmänheten sammansköt omkring två tusen rdr banko för att upprätthålla processen mot sysslomännen i Hallska konkursen. Nu började den Hallska rättegången som frambragt en ofantlig litteratur af tryckta rättegångshandlingar, och det är nu Hall uppträder strykande som en tiggare kring Stockholms gator. Processen slutade just då den skulle komma från högsta domstolen, med en förlikningsfrukost, vid hvilken Hall narrades underskrifva allt, och ingå på att mottaga en rund summa 100,000 rdr b:ko, af hvilka han sjelf ej erhöi en skilling, utan tvertom befann sig bysättningsmessig, ja, han lär icke en gång ha blifvit bjuden på ett enda glas portvin vid den stora frukosten. Nu sjönk han allt djupare i uselhet. »Sjuklig och höljd af trasor — men lika envis att vilja processa sig till stora rikedomar, gick han ännu i åratal som ett vidunder på Stockholms gator, ett föremål väl för medömkan, men tillika för föraktet öfver ett blott på ärfda pengar grundadt anspråk.»

Sent omsider lär John Hall ha afidit vid Jultiden 1830, enligt uppgift af en tidning, i en spisel långt bort på en malm i Stockholm. »Sic transit gloria mundi.» Så slutar sagan* »om den först rike och ansedde, sedermera fattige och föraktade John Hall, dess lefnadsöden och ömkansvärda död», hvilken är tryckt i Stockholm 1831.

* Ett välvilligt försök har i senare tider blifvit gjordt att få John Hall till något annat än en rik som genom slöseri blef fattig. Se: Förr och Nu 1877, Tilläggsbladet Sverige.

Getgubben på Adolf Fredriks torg, en Södermalmsryktbarhet från 1820.

Brokigt och grönskande, gångutstakadt, hviloinbjudande för dem som i snygghetens tillstånd vilja hålla sig på sätena och ej förgripa sig på de gröna mattorna samt ändtligen sidoprydt med två lum-miga alléer, sträcker sig Adolf Fredriks torg mellan två af Södermalms förnämsta gator: Horns- och S:t Paulsgatorna. Kungen som gifvit upphof till platsens namn vardt dock icke der förevigad, och mindre troligt än någonsin är det, att hans staty nu kommer dit, sedan hans sonsons föregifna dotter förklarades för en simpel äfventyrerska, sedan Helga de la Brache (också en ryktbarhet) mist sin gloria. Under 1820- och 1830-talen funnos ej ännu de två lind-alléerna, hvilka senare tillkommo, kanske som ett skrytsamt frikostighetsbevis, kanske som ett slags försoningsgård åt samhället af en samvetssjuk bryggare, hvilken, lik de fleste af den tidens större näringsidkare, var en riktig tyrann mot sitt folk. Förr framstälde sig torget med gräs på en sida, sten på en annan och en sandåker i midten, samt ej mer harmoniskt med tre brunnar, en i hvar sitt hörn. Men, likt den tidens borgarfolk, gjorde torget der i sin tarflighet mycken praktisk nytta för sig. De småländska oxdrifterna, som då utgjorde en samling be-resta turister, hade der sitt rastställe vid ankomsten inom stadens murar. Oxarne voro då ej så yra i hufvudet efter sin resa som nu, och deras förare, till det mesta skinklädda drängar, voro betydligt klippskare karlar än de handelsmän som nu fullfjädra sig med en resa till Paris och ej glömma att rista sitt namn i rese-annalerna vid Rue de Rivoli. De gingo till fots i klumpiga skor, dessa karlar, men de trampade vägen jemn och säker framför sig, till och med uppför de trappsteg hvilka ledde dem in i det firmament, der stjernor gnistra om kommunalstörheter. — Deremellan företeddes å torget landsregementenas bjertare uniformer, hvilkas bärare söderifrån gjorde intåg i staden. Lifligast var det dock, när borgerskapets infanteri der hade sina öfningar. Då skockades å sidogatorna en tack-sam publik, hvilken med stort nöje och liflig yttring deraf tog i be-traktande sitt »försvars» framsteg i krigarens svåra kall. Den mili-täriska stämningen hos den tidens frivilliga försvarskår var ej heller så sträng som nu. Många gemytliga scener egde rum, t. ex.: »Stå rak i ledet, bror Lundström!» — »Jag kan icke, kapten; du har gjort mina stöflar för trånga!» En annan gång lärde öfver-instruktören, baron Leuhusen, sina rekryter att stadigt blicka åt ett håll, medelst följande kommando: »Sē dēn långä böndēn dēr, mēd dē långä liörnā, hānsēs långä nāsā sēn I ändā hit, — takt tu, takt tu, takt tu!»

Det är ej troligt, att denna muntra stämning i stor mån mode-

rerades af, att H. M. konungen, Gustaf III, jemte sina bröder ofta förekom på balkongen till Suterska (nu Philipsonska huset), då de gjorde besök hos den holländske bankiren och finansieren af nämnda namn. Denna Suter bygde raskt upp en flygel och ett midtparti, säker om att genom sina rikedomar förmå grannen öfvergifva sin tomt till husets utsträckning genom hela kvarteret. Detta lyckades dock ej, och bibehåller huset än i dag sitt ofullbordade skick.

Vi vilja dock nu lemna å sido torgets kommunala förhållanden och vända oss till en mer idyllisk sida.

Morgnar och aftnar hade traktens barn der en lefvande illustration till sina plugglexor i bibliska historien. Det var en gammal getherde af ganska egendomligt utseende. Lång och ståtlig med nobla drag, djupt liggande ögon och ett långt hakskägg, hvilket rimmade med getternas, var han klädd i två långa getskinnsstycken, hvilka med en ostuderad söm möttes i sidorna och på det enklaste sätt lemnade genomgång för hufvud och armar. En högtoppig getskinnsmössa, stora träskor och en hög, i ändan krökt staf fullbordade dräkten.

Förr hade herden — Ekström hette han — varit dödgräfvare och vaktmästare och i detta embete åtnjutit mycket förtroende. Hans hustru förestod en inkomstbringande krögeriaffär vid Hornsgatan. Frukterna af föräldrarnes möda, hvilken hade sin rot i de anspråkslösare regionerna, plockades i högre sådana af deras barn, hvilka förde ett mer salongsartadt lif. Plötsligt började dock rykten af besynnerlig art, förda i hviskande, spöklika toner, gå omkring. Många släktkära personer tänkte med orolig undran på, hur saligen afsomnade skulle i hast få sin aska hopplockad vid domsbasunens ljud, strödde som de vigda lemmanne lära varit mellan kyrkogården och ett visst institut, hvartill man ej gerna ville lemna oundvikliga bidrag, men af hvars *lifs* gerning man gerna ville njuta frukterna. Ja, — det sades till och med, att de äkta spetsar som festligt prydde döttrarne varit med på fester af helt annan och djupt högtidlig art. Det var en sådan skandal, att krögerskan och hennes döttrar ansågo sig ej längre kunna umgås med en så vanhedrad person, som mannen och fadren. Denne tog sitt parti och kastade sig in på en bana af ganska olika art mot den föregående. Som nämndt, blef han getherde, hvilket den tiden var rätt lönande, då lungsots-patienter och kandidater satte lika stort förtroende till den kraftiga verkan getmjölken åstadkommer, som nutidens bröstsjuka sätta till punschen. Och liksom de flesta moderna medel användes den ej blott af de sjuka till läkemedel, utan ock af friska som preservativ.

Hvad Ekström om morgnarne filosoferade öfver, medan han å ett af brunnstaken inväntade de gummors återkomst, hvilka i de lefvande hemtarne i husen kringförde lifselexiret till de sjuke, fick man ej då veta. Meddelsam blef han egentligen ej förr än mot qvällen, då han återvände från betesmarkerna kring »Sinkens dam», en då för tiden mycket anlitad promenadplats i utkanten af Södermalm. Då, medan hjorden fick ett sängfösningsbete å torgets magrare grästorfvor, samlade Ekström omkring sig en tacksam publik af sådarta, som om qvällen hemtade vatten från brunnarne. Inför dessa uttalade han sina åsigtger i politik. Utpräglad demokrat, gil-

Fig. 103. Getgubbens tårpil på Maria kyrkogård.

lade han monarkien endast i det fall, att han sjelf vore kung. »Ty då», sade han, »skulle den fattige få kakan två skilling billigare än nu!» Som nu kakan endast kostade 1½ skilling, jublade de muntra åhörarne. »Hurra! om Kräfta-far (ett honom af okänd anledning gifvet öknamn) vore kung, så finge vi en kaka för ingenting och två styfver på köpet!»

Hans son, en ganska lofvande yngling af vackert utseende, ehuru halt, och som studerade vid Upsala akademi, öfvergaf vid fadrens fall helt och hållet sina framtidsplaner och kom att dela ljuft och ledt med den gamle. Till den ändan valde han vattenåkareyrket till sitt kall. Äfven han samlade vid dagsverkets slut kring sig en road

publik, för hvilken han berättade sagor med en färdighet som påminde om studietiden, men med en ursprunglighet som karakteriserade honom själf. I sina berättade äfventyr, der han på ett Münchhausens-lik sätt var hjälten, viste han alltid att på ett ledigt och roande sätt smäda höga vederbörande.

Det var egentligen vid nattens inbrott, som far och son sällskapade, då de i restaurationslokalen aflöste den bortgångna publiken och der huserade, huru de ville vid sjelflagade mål, enär tjänstfolket af matmodren på det strängaste var förbjudet att störa deras förehafvanden. Utgångne innan deras qvinliga anhöriga gnuggat söm-

Fig. 104. Vackra Dalkullan.

nen ur ögonen, förde de sålunda ett från dessa fullkomligt isolerad lif.

Snart dog dock den unge. Fadren yttrade ej någon klagan; men en dag kom han hemlöpande med en tårpil, som han planterade på grafven, der den står än i dag vid kanten af Hornsgatan (fig. 103). Efter den dagen försakade han ock politiken och tillbragte sina »heures de loisir» under tårpilens hängande grenar, tills han slutligen för alltid hamnade der.

* * *

Vackra Dalkullan (fig. 104). Ännu på 1850-talet kunde ungdom höra gammalt folk tala om »den vackra dalkullan», således tjugu

år efter hennes uppträdande på Stockholms Stortorg, hvilket visar hvilken ovanlig och varaktig ryktbarhet hon genom sin person vunnit. Och än i dag lefver hon i en liten litteratur af skillingstryck, och en litografi har bevarat hennes verkligen vackra drag. Ur samtida tidningar har en anonym gatpoet gjort vederbörliga utdrag, hvilka åtfölja en »Sång vid den undersköna Dalkullans Karin Ersdotters från Leksand flykt från Stortorget; af en onämd tillbedjare» (1831), och som vi med tacksamhet mot den okände tillbedjaren taga oss friheten begagna.

»Hvarje förmiddag har, någon tid bortåt, en liflig folksamling uppfyllt den sidan af Torget, hvarest mjölkbudan från Landsbygden vanligen hålla med sina kärror. Den, som på afstånd ser det förtviflade armbågandet omkring dessa anspråkslösa åkdon, faller i början i häpen förundran öfver den oerhörda afsättning, som mjölken i en hast synes hafva fått; men vid närmare efterfrågan, erfar man, att folket tränges, icke för mjölkens skull, utan för att se den »vackra Dalkullan» . . . Hon afyttrar sin grädda och mjölk med ett särdeles behag, och mer än en gång har folkskockens beundran blifvit så stormande och närgången, att hon, efter fruktlöst motstånd med tagelsnärtan, nödgats fly undan i något af de angränsande husen. Vid ett af de senaste dylika tillfällen måste hon med häst och kärra jaga in uti en rymlig förstuga, och man kunde icke hindra mängdens inrusande, utan att begagna husets brandsprutor — onekligen de tjenligaste vapen mot lågande hjertan.»

Dagen derefter, då den beskådande folksamlingen försvårade passagen åt Skomakaregatan, företog sig Policebetjeningen, i välment tjenstenit, att uppkalla den förtjusande Kullan i Kongl. Police-Kammaren, med ödmjuk rapport, att hon stängde gatan med sin skönhet. Karin befans oskyldig, och fick återvända till sina mjölkflaskor; ty — vare det sagdt till de skönas lugnande — om än en och annan säges böra »plikta för ful uppsyn», är det dock ingen förment, att vara så vacker som möjligt. . . . Hon är engagerad som mjölkbud för Jerla egendom på Sicklaön utanför Danviks tullen; och det är först i denna egenskap som hon börjat göra furör, sedan hon två år förut incognito gått i byggnadsarbete vid Brunkebergstorg. Hon säges vara omkring 18 år, af smidig växt, med ovanligt fina drag, den skäraste hy, mörkt hår och med ögon som äro obeskrifliga, i synnerhet för dem, som icke sett dem, med ett ord, en verklig Engel i skinnpels. De skönas aristokrati har således allt att frukta af denna Dalarnes Helena; men deremot lär ingen hafva någonting att hoppas, ty hon har sin Fästman — i hembygden, och skall vara honom odrägligt trögen.»

Länge räckte emellertid icke det vackra skådespelet, ty en dag var kullan försvunnen, och saken var tyst en tid, tills man ånyo fick läsa i en tidning:

»Hwad tro wäl våra läsare i Landsorten för närwarande utgör den förnäma werldens i Stockholm favoritnöje wid dess supéer och soiréer? Att göra musik, att åskåda taskspelarekonster, att betrakta nya litografier och gravyrer . . .? Allt detta hwilar för närwarande, eller intar åtminstone blott andra, tredje, fjerde rummet, efter de föremål som la haute volée finner högst pikant, emedan det är nytt, och detta föremål är . . . ingen annan än anledningen till folkskockningarna på Stortorget, Engeln i skinnpels, med ett ord, *den vackra Kullan*. Hon gör nu sin rund kring Stockholms eleganta Salonger; hon hämtas i Herrskapets wagn, införes i Societen, begapas, öfwerhopas med frågor, undfägnad och stundom kanske litet afundad, samt återsändes med en gåfwa. Hon är så upptagen, att den, som will förskaffa sitt sällskap njutningen af hennes anblick stundom måste prenumerera på henne några dagar förut. Det uppseende hon gjort och den wisshet hon erhållit att hon är wacker, en wisshet, hwilken stundom är lika dyrköpt, som vår Stammoders kunskap om den förbudna fruktens smak, lärer likwäl ännu icke förledt henne att bortlägga något, hwarken af sin drägts eller sina seders enkelhet. Då man en gång bjöd henne win, wägrade hon att förtära det, emedan hon, som hon sade, om hon wände sig wid dylika läckerheter, sedan skulle så mycket mera sakna dem, då hon återkom till sin torftiga hembygd. Denna moderation är naturens, icke öfwerläggningens, och man bör önska, att hon länge måtte kunna behålla den.»

Men så försvann hon på allvar. Och då började en literär brefvexling: »Sändebref till Stockholms ungherrar af Carin Ersdotter», besvarades med »Swar af Stockholms ungherrar på Sändebrefwet», hvilket återigen framkallade »Dalkullans swar till Stockholms ungherrar». Hon var och förblef borta. Man sade, att hon rest hem och gift sig med sin fästman i Dalarne, men andra sade, att hon gift sig med en rik och förnäm herre, och än i dag finnes folk, som när de gå till Djurgården, utpeka det vackra hus, der den vackra dalkullan skulle ha bott som gift och hvilket hon besutit som enka.

* * *

Apotekar Ris (fig. 105) var på 1840-talet och kanske äfven förut en af gatans ryktbarheter i Stockholm, liksom han redan under århundradets andra och tredje årtionde var känd öfver en stor del af Sverige och hade sträckt sina ströftåg till Norge, Danmark med flere

land. »Hof- och Reseapotekare» var hans titel, men verklig apotekare var han dock aldrig, och i Sackléns »Sveriges Apotekarehistoria» söker man hans namn förgäfvets.

I Stockholm var han i synnerhet känd till häst, och vi beklaga, att vi icke kunnat skaffa oss någon afbildning af honom såsom rytare, ty till fots såg han ej synnerligt märkvärdig ut, men då han stoltserade på sin ädle gångare, ett ljuslett, ofta ganska skrangligt och illa medfaret kreatur, var han värd att se på. Tillfälle dertill fick man också dagligen under längre tid. Ris red fram och till baka på de mera besökta gatorna och syntes alltid i spetsen för vaktparaden, vanligtvis under »förtruppens» skämtsamma och hånande anmärkningar. Gatpojkarne pekade fingren åt honom, hurrade för honom, hvisslade åt honom, men han tycktes icke känna sig sårad, och när den öfriga allmänheten tämligen högljudt uttryckte sin åsigt om hans närraktiga uppträdande och skrattade åt honom, såg det ut, som vore han riktigt smickrad af en sådan uppmärksamhet.

Fig. 105. Apotekar Ris.
Efter handteckning i K. Bibl.

Hvad som gjorde Ris mest märkvärdig var dock icke hans mindre vanliga uppträdande till häst på Stockholms gator, ej heller det sätt hvarpå han bar kungssorg, i det han under sorgetiden efter Karl Johan icke satte flor på hatten, utan borstade luggen baklänges till hattens halfva höjd, utan det var hans skriftställarverksamhet som bar sin fagraaste blomma i »Hans Nicolaus Ris' Res-

och Lefvernes-Beskrifning», tryckt i Kristianstad, första upplagan 1835 och andra upplagan 1837. Det är denna samling af tokigheter, detta oöfverträffliga verk i det befängda som gjort Ris odödlig. Ingen annan än möjligtvis författaren sjelf har kunnat genomläsa dessa 240 sidor, af hvilka hvar och en är fylld af idel fänigheter, men antalet köpare var likväl ganska stort, ty för den saken sörjde författaren, i det han gjorde en »subskriptionsrund» i landet på 300 mil och icke for förbi någon herr- eller prestgård, utan hemsökte alla och på hvarje ställe skaffade sig åtminstone en, stundom flera afnämare af boken. Han for icke sin väg förr än man köpt eller subskriberat på ett eller annat exemplar, och det kunde hända, att han äfven derefter stan-

nade en vecka, stundom mycket längre, på våldgästning för sig och sin häst.

Hans Nicolaus Ris berättar sjelf om sin födelse: »Eleonoradagen, eller den 11 Juli 1780 var min triumfdag öfver mörkrets välde; jag krossade dess dittills höjda spira; ty domen var fälld: *bildskön var Pilten.*» Då han var fem år, föreslog någon, att han skulle låta inskrifva sig som husar. »Hade far tillåtit detta», säger Ris, »så skulle kan hända ingen Corsikan bestigit Galliens tron, än mindre skulle den kommit att stå vacant, som den 20 och 25 Mars 1815 i 21 timmar var tillfället.» Vid femton års ålder antogs Ris till apotekarlärling eller biträde, såsom han sjelf uttrycker sig, på »Esculapii territorium». Det var i Helsingborg, och på »Esculapii territorium» larfvade han omkring, dels i Sverige, dels i Danmark, ända till dess han skaffade sig en häst och vardt »rese-apotekare» samt genomgick, åtminstone efter egen uppgift, mångfaldiga öden inom och utom fäderneslandet. Hans hästar voro just ej alltid af yppersta slag, men stundom fick han tag i något praktexemplar.

År 1824 »bortbytade jag», skrifver han, »ett skönt guldrepeterur mot en krullig ridhäst som tillhört Hofmarsk. Grefve Frölich, men nu som farlig ridhäst för damer bortbytades jemte ett pitscher på fyra dukater en örslef $\frac{2}{3}$ d:o och en ny damascherad sabel från Dobran. Nu var jag då ryttare. Jag gjorde mig närmare känd med södra delen af mitt fädernesland till häst från den 5 Febr 25 till 4 Juni 26 bered jag denna i alla afseenden sköna ridhäst utom det felet att kunna äta oupphörligt natt som dag sina 3 lispund hö på dygnet samt att icke på ojämn väg utan jämn — — — göra kullerbytta.»

Det lär hafva händt, att Ris i början af sina Stockholmsridter gjorde en och annan kullerbytta med sin häst, men sedermera red han vanligtvis ytterst försigtigt, och den häst, på hvilken han här under 1840-talet gjorde sina lustridter framför vaktparaden förmådde icke göra några kullerbyttor, endast försöka sig på ett och annat knäfall.

Slutligen försvunno Ris och hans häst från Stockholms synkrets, men det finnes nog ännu många som minnas dem bägge.

* * *

Mallén och gångposten. När August Blanche var barn, hade Mallén lånbibliotek på Fredsgatan och brukade en gång om året i Kirsteinska huset hålla en parentation öfver sin afidne son. Detta måtte ha varit på 1820-talet. Senare uppträdde Mallén som »rumor-

mästare» vid Norra Brunnen,* men först 1838 den 7:de Maj var det som gubben Mallén började sin gångpost, hvilken i Stockholms annaler alltid skall intaga sin plats. Sjelfva postens uppträdande hade något pittoreskt med sig; iklädd en kask och med en väska om halsen, gick antingen gubben sjelf eller hans postiljon med en ringklocka i handen (Fig. 106) mellan 5 och 7 e. m. sin rond, och upphemtade de bref som skulle aflemnas på posten. »Första dagens profgång gaf visserligen icke stor uppmuntran», skrifer Mallén i sitt år 1846 utgifna Kalendarium eller Post-Löjligheter, »enär under hela postrunden, endast 2:ne brefver upphemtades, men tänkte jag: 'friskt mod

Fig. 106. Mallénska gångposten.
Från titelvignetten till Post-Löjligheter.

låt sorgen fara, bekymren från dig slå' och redan andra dagen upphemtades ett större antal brefver, som ökade sig så småningom, med hvarje postdag.»

Det var icke någon liten väg den norra postrunden hade att tillryggalägga. Börjande på Stora Badstugatan gick den öfver Hötorget, Nedra Bangränden, Beridarbangatan, Odensgränd, Clara Östra Kyrkogata, Bergsgränden till Norra Kyrkogatan; denna gata fram till Appelbergsgatan, Drottninggatan upp till Kungsbacken, Kammakaregatan till Badstugatan igen; vidare framåt Oxtorgsgatan, öfver denna till Regeringsgatan. Vidare öfver Gustaf Adolfs Torg, Malmtorgs- och Malmskilnadsgatorna, Oxtorgsgatan, Hötorget, Holländargatan och Drottninggatan till Fredsgatan, der posten slutade klockan 7.

Emellertid började moln uppstiga på Malléns klara himmel. Kryddbodarne, hvilka åtagit sig hans kommissionärsskap och blifvit försedda med hans postskyltar, togo helt enkelt af honom hans uppfinning, associerade sig och upprättade skillingsposten, hvarigenom Malléns verksamhet stängdes och han en vacker dag fann sig beröfvad sin inkomstkälla. Men då uppfann Mallén år 1842 sin lokalpost, en inrättning som många år förut praktiserats af öfverste-löjtnanten Montonie och kapten Rosenqvist af Åkershult. Denna sin skapelse fick gubben Mallén behålla ostörd ända tills K. Postverket sjelf tog hand om saken, då Mallén afbröt och af verket erhöi en liten pension.

* Om hans uppträdande vid Uggelvikskällan se häft. 2.

Nu skulle gubben slå sig i ro, men detta lär endast delvis ha lyckats honom ty han hade en något orolig hustru. Derför flydde han sommartiden ut på en täckt båt, i hvilken han bodde, och som han rodde med mellan Djurgården och Norrström. Båten blef ryktbar, erhöi af okänd anledning dubbelnamnet »Gåsen och Gåsungen».

På 1860-talet träffade August Blanche Mallén i en Ladugårdslandsomnibus. Då var gubben skral och begagnade kryckor. Han afled någon tid efteråt, efter att ha pröfvat lifvet från många sidor. Hans första och stoltaste uppgift hade dock varit som regementskommissarie, hvarför han äfven vid högtidliga tillfällen begagnade civilist-uniform med trekantig hatt, hvilket ådrog honom en mängd bjudningar på mindre begrafningar, der man förstod att uppskatta sådana yttre företräden.

* * *

Professorn i aftagande (Fig. 107) kallades en person som under slutet af 1840-talet syntes öfver allt på Stockholms gator och vann ryktbarhet genom sitt långa hår, sitt på den tiden ännu tämligen ovanliga, långa skägg, sin runda hatt och sitt i allmänhet föga hyfsade, men högst egendomliga utseende. Namnet kom deraf, att mannen var porträttritare samt gick omkring och »tog af» folk. Några fina kunder hade han icke, men de som läto honom rita af sig tycktes vara ganska belåtna, och visst är, att *Adolf Pettersson*, så lydde hans riktiga namn, var en ingalunda oskicklig tecknare fastän han aldrig fått tillfälle eller måhända sjelf försummat eller föraktat att skaffa sig fullt konstnärlig utbildning.

»Professorn i aftagande» såg icke snygg ut, men var icke af sigkommen och hade aldrig sett bättre dagar. Han förde ej något oordentligt lefnadssätt och var ingalunda drinkare. Han var cynisk filosof, kan man säga, ett slags Diogenes som filosoferade öfver verdens dårskaper och icke bekymrade sig om verdens goda. Om han icke bodde i en tunna, så hade han ej därför något egentligt hemvist. En tid tillbragte han nätterna i Karolinska institutets anatomisal. Detta gjorde honom ännu intressantare i många stockholmares ögon.

Han inlät sig gerna i samtal om religiösa, politiska och national-ekonomiska ämnen och hade en viss, om också just icke alltid så redig kännedom af ett och annat, hvarom man just ej hade tilltrött honom. Han hade läst åtskilligt, men utan tillräcklig underbyggnad för att kunna sofa och smälta, och på det sättet hade han gjort

upp för sig ett system, enligt hvilket han ville lösa tillvarons problem och samhällets kinkigaste frågor. Det systemet var mycket radikalt. I politiken var Adolf Pettersson utbildad demokrat. Det var således icke underligt, att han med nöje mottog anbudet att vara ansvarig redaktör för tidningen *Demokraten*, ett litet blad som gafs ut i Stockholm 1850—51. Bladets egentliga redaktör var Frans Widstrand, en ung tjänsteman i riksbanken, en lika ifrig och lika uppriktig demokrat som »professorn i aftagande», men af vida större bildning. Frans Widstrand begaf sig få år derefter till Nordamerika för att slippa ifrån den gamla världens utnötta samhällsförhållanden och söka sin lycka bland friare omgifningar. Han var i goda ekonomi-

Fig. 107. Professorn i aftagande.
Efter litografi i K. Bibl.

ska omständigheter och en hederlig samt mycket menniskoälskande man som här lemnade ett stort antal vänner. Möjligtvis var det för att hjälpa Adolf Pettersson som den egentlige redaktören antog honom till ansvarig utgivare. Sådana »ansvaringar» voro då tämligen allmänna, äfven inom den bättre delen af pressen.

Tidningens tillvaro räckte från Oktober 1850 till medlet af September 1851. Det första numret gafs under namn af »Demokratien» ut den 5 Oktober 1850, men redan den 13 i samma månad ändrades titeln till »Demokraten», hvilket namn bibehölls till slutet af Mars 1851, från hvilken tid den första titeln åter antogs och kvarstod till dess bladet upphörde.

I numret för den 17 Maj 1851 lästes en uppsats med öfverskrift: »Inkonsequenser (motsägelser, orimligheter, lögnen m. m.)» samt med undertitel: »Astronomien och Verldsbyggnaden å ena, Religionen, Bibeln och Katekesen, m. m. å andra sidan». Författaren angrep läran om Kristi himmelsfärd och sökte på grund af jordens skapnad och rörelse bevisa orimligheten i denna lära.

Uppsatsen åklagades, och tidningens ansvarige utgivare dömdes till landsflykt. Många bland allmänheten beklagade den arme utgivarens olycka och trodde, att han blott lånat eller sålt sig för att påtaga sig straffet, i stället för den verklige författaren; men sanna förhållandet var, att Adolf Pettersson just var den *verklige författaren*. Det var »professorn i aftagande» som sjelf skrifvit uppsatsen.

Då landsförvisningsstraffet skulle verkställas, fick Pettersson tillåtelse att i all maklighet till fots anträda färden, hvarför han ej heller förr än efter tre månader nådde Öresund. Längre kom han icke, utan stannade på en mudderpråm utanför Malmö. Slutligen fördrefs han dock från pråmen, och som man ej mera bekymrade sig om att på honom tillämpa landsförvisningsdomen, begaf han sig till Lund, men häktades slutligen som lösdrivvare och fördes med fångskjuts uppåt landet, hvarvid han, enligt egen uppgift, skall hafva förlorat många intressanta, af honom författade afhandlingar i manuskript jemte andra papper, t. ex. ett betyg af med. dokt. Lindhagen öfver Petterssons kunskaper i anatomi och fysiologi, utom ett påbörjadt urverk af förbättrad konstruktion, ett kromotypiskt tryckeri, m. m.

Under senare delen af 1850-talet syntes han åter på Stockholms gator, hade ånyo sitt högkvarter på Karolinska Institutet och sin sängkammare i obduktionssalen. Han gick ofta på bokauktioner och inropade sällsynta böcker, som han sedan sålde till sina gynnare på Karolinska Institutet. Cynismen fick dock slutligen allt mera makt med honom, och fallenhet för starka drycker infann sig äfven. År 1868 togs han in på Allmänna försörjningsinrättningen, efter platsen vanligen kallad »Grubbens gårde». Der ritade han af de öfriga hjonerna jemte andra personer och skref på lediga stunder äfven vers. Ett af hans qväden har till öfverskrift: »*Mensklighetens idé och människans bestämmeelse, excentriska tankar vid uppvaknandet på morgonqvisten en sommarmorgon på Grubbens gårde.*» Det börjar i bunden form skildra människans värde och slutar med en rå, men sannolikt trogen skildring på prosa af morgonlifvet bland arbetshjonerna och är i sin helhet ett ganska egendomligt bidrag till denne stockholmske Diogenes' historia.

»Professorn i aftagande» afled på försörjningsinrättningen den 24 Maj 1877 i en ålder af 66 år.

* * *

Gustaf Björn var Norrmalmsbo, men genom täta promenader åt de andra stadsdelarne spridde sig hans rykte så långt, att han under flera årtionden var lika känd öfver hela Stockholm. Och hvad var han känd för? För sitt yttre, för sina skelande ögon, med lurande, skygga blickar, sina tunga skor, sitt blå förkläde (Fig. 108). Mången pojke i sta'n som frågade Björn, om det skulle bli vackert väder, viste icke hvarför Björn skulle ha reda på det, fast han viste, att man skulle fråga honom så; men norrmalmspojkarne viste, att

Björn hade en syssla i Observatorii vedbod, och därför skulle han ha reda på väderleken.

Allmänheten vill så gerna finna en »intressant historia» hos hvar och en som något afviker från det vanliga, och en sådan trodde mången, att äfven Björn skulle hafva haft. De flesta som på 1860-talet sågo honom på Stockholms gator viste icke, att han gått så der redan i fyrtio år, eller också hade de glömt det. Några minnesgodas gamla kunde visserligen erinra sig, att Björn aldrig varit annat än ett fattighjon, men de unga eller de glömska ville icke tro

Fig. 108. Gustaf Björn.
Efter fotografi.

annat än att han genomgått märkliga öden, och mångfaldiga voro sägnerna i det fallet. Af Sabbatsbergs fattighuslängder finner man dock, att Gustaf Björn, son till en gardist och född i Stockholm den 3 Juli 1803, redan 1814 togs jemte sin moder Katarina Kristina Björn, född Bergqvist, in på nämnda fattighus. Der hade han också sitt egentliga hemvist under större delen af sin lefnad. Stundom ansågs han för fullständigt svagsint och flyttades 1844 till Danviks dårhus, der han dock ej stannade längre än till 1845, då han kom till baka till Sabbatsberg. I fattighusets dagböcker finnes om honom antecknad: »brukbar, säger ved, går ärenden», men derjemte också »sjelfsvåldig.» Hans sjelfsvåld gick så långt, att man en tid inackorderade honom hos en enskild person för att slippa honom på fattighuset, fastän han fortfarande att räknas till fattighjonen ända till 1869, då han utskrefs från Sabbatsberg och intogs på Allmänna försörjningsinrättningen, der han den 11 Maj 1872 afled.

Men antingen han bodde på Sabbatsberg eller tidtals vistades på annat ställe, så användes han att biträda med utsysslor hos enskilda personer, såsom vid Observatorium och Bergiiilund, och för öfrigt ströfvade han omkring på gatorna med eller utan särskildt uppdrag, men ständigt profeterande om väderleken samt utbudande sina »gratulationer», dem han sålde i synnerhet i köken, der han trufdes väl, emedan han icke saknade blick för könets behag. Hvad

han hade i bleckflaskan blef kanske för många obekant, men det lär i de flesta fall dock ej hafva varit annat än vatten, ofta Hagavatten.

När Björn gick fram på gatan med sin bleckflaska, var det som en stor man skulle tåga fram. Alla sågo på honom, de flesta nickade, och pojkarne svärmade omkring honom. Någon gång gick dock den smickrande uppmärksamheten så långt, att Björn förlorade tålmodet och med sina träskor mörbultade några individer, hvarför han en gång uppkallades i polisen, men blef frikänd.

I stockholmarnes minne lefver han som en olycklig däre, hvilken dock icke var nog beklagansvärd för att upphöra att vara löjlig. Men de finnas också som tro, att Björn var en slipad karl hvilken var nog klok att inse det fördelaktiga i att vara tokig.

